

LENNART ERIXON

Den tredje vägen – inlåsning eller förnyelse?*

Den tredje vägens ekonomiska politik har låst in resurser i mogna branscher och minskat pressen på företagen att introducera nya produkter och att träda in på dynamiska marknader. I framtiden bör företagens vinstnivå ses som en restriktion för den ekonomiska politiken, inte som ett instrument för att åstadkomma hög ekonomisk tillväxt. Detta hävdar Lennart Erixon som här presenterar en undersökning av 1980-talets konkurrenskraftpolitik.

Den ekonomiska politiken i Sverige under 1980-talet har, oavsett regeringens färg, prioriterat den utlandskonkurrerande sektorn och då särskilt exportsektorn. Denna prioritering utgör grunden för den s k tredje vägens politik för hög tillväxt, full sysselsättning och balans i utrikeshandeln. Sverige hade en lägre tillväxttakt i industrin under "krisperioden" 1974-1982 än något annat OECD-land med undantag för Storbritannien och Luxemburg. Den tendens till ett permanent bytesbalansunderskott som uppstod vid mitten av 1970-talet försvann inte under 1980-talet trots oljekrisernas övervinande. Genom en förbättring av (export)-industrins konkurrenskraft och en överföring av resurser till industrin skulle målkonflikten mellan bytesbalans å den ena sidan och hög tillväxt samt full sysselsättning å den andra undvikas.

Vid försöken att förbättra industrins konkurrenskraft lades tonvikten vid lönekostnaderna. I den svenska ekonomisk-

politiska debatten betraktades rentav konkurrenskraft som synonymt med låga lönekostnader. Låga relativa lönekostnader skulle öka Sveriges marknadsandelar genom låga relativa (export)priser. Alternativt skulle låga svenska lönekostnader öka tillväxttakten genom sambandet mellan höga vinster ("god" vinstnivå enligt 1984 och 1987 års långtidsutredningar) och investeringar. I allmänhet betonades "priseffekten" – låga relativa priser – på bekostnad av "lönsamhetseffekten" – hög (relativ) lönsamhet. Enligt LU 87 fordras en sänkning av de relativa priserna med 12 procent under perioden 1986-1995 för att klara Sveriges utrikesbalans (SOU 1987:3, s 116-117).

De viktigaste inslagen i 1980-talets konkurrenskraftspolitik blev två devalueringar med sammanlagt 26 procent under 1981 och 1982 samt en rad "frivilliga" inkomstpolitiska åtgärder. Konstruktionen av den svenska valutakorgen har också bidragit till att bevara de kostnadsfördelar

*Fil dr LENNART ERIXON
är forskarassistent vid
Nationalekonomiska institutionen
vid Stockholms universitet samt vid
Arbetslivscentrum.*

* Värdefulla synpunkter på denna artikel har erhållits av Ante Farm, Lena Gonäs, Ernst Hollander, Lars Jonung, Mats Kinnwall, Klas Levinson, Hans Lind, Kurt Lundgren, Rudolf Meidner, Jan Odhnoff och Gösta Rehn.

som uppkom genom devalveringarna. Kronan har följt den sedan mitten av 1980-talet fallande dollarn vilket i praktiken inneburit en nedskrivning i förhållande till de japanska och västtyska valutorna.

I denna artikel ger jag först en bakgrund till den politik som har bedrivits. Därefter undersöker jag i vilken mån den bidragit till sitt syfte att höja tillväxttakten i den utlandskonkurrerande sektorn. Den internationella litteraturen om tillväxt, konkurrenskraft och marknadsandelar bildar underlag för min utvärdering. Jag ägnar särskild uppmärksamhet åt min egen studie av utvecklingen i Sveriges marknadsandelar (Erixon [1988a]). Artikeln avslutas med en diskussion av alternativa ekonomisk-politiska strategier under 1990-talet.

I artikeln behandlas inte konkurrenskraftspolitikens effekter på sysselsättningen. Detta får inte undanskymma, att målet om full sysselsättning gavs en hög prioritet vid utformningen av den ekonomiska politiken under 1980-talet.

Bakgrunden till den nya ekonomiska politiken

Frågan är varför den svenska konkurrenskraftspolitik inriktades på inkomst- och valutapolitik för att på så sätt uppnå låga lönekostnader och hög industriell lönsamhet. Lönekostnads-lönsamhetsstrategin har sitt ursprung i den svenska "kostnads-krisen" vid mitten av 1970-talet, och underlättades både av ökade möjligheter att föra en sådan strategi och av ett förändrat ekonomisk-politiskt synsätt.

De betydande förlusterna av svenska marknadsandelar under andra hälften av 1970-talet föregicks av en märkbar ökning av Sveriges relativa lönekostnader och exportpriser. Under denna period inträffade också en kraftig lönsamhets- och vinstandelsnedgång i svensk industri. Det föreföll finnas ett tydligt samband mellan "kostnads-krisen" och förlusterna av

marknadsandelar. Denna övertygelse kom att präglade den ekonomisk-politiska debatten under resten av decenniet och även under 1980-talet.

I långtidsutredningar och finansplaner under 1980-talet betonades nödvändigheten både av att få ett slut på den akuta lönsamhetskrisen och att höja den långsiktiga lönsamhetsnivån. Stor uppmärksamhet gavs åt det faktum att stigande realräntor hade medfört att den finansiella lönsamheten under vissa år blivit högre än den industriella.¹ Dessutom påtalade några ekonomer att utrymmet hade minskat för lönsamhetsskillnader mellan länder (Eliasson & Södersten [1981], s 18-22). För Sverige skulle en anpassning behöva innebära en *ökning* av den industriella lönsamheten eftersom denna var lägre än i andra OECD-länder under 1960- och 1970-talen.

Möjligheterna att använda ekonomisk-politiska medel i en lönekostnads-lönsamhetsstrategi hade ökat under 1970- och 1980-talen. Genom sammanbrottet för Bretton Woodssystemet med dess fasta växelkurser 1973 och utträdet ur det västeuropeiska valutasamarbetet 1977 ökade Sveriges utrymme för att bedriva växelkurspolitik. Det starka inslaget av samordnade löneförhandlingar och det "kris-medvetande" som hade utvecklats i Sverige gjorde det också möjligt – särskilt för en socialdemokratisk regering – att få förståelse för inkomstpolitik.

Men betoningen av loneåterhållsamhet och industriell lönsamhet i Sverige under 1980-talet förklaras inte bara av exceptionella yttre händelser och av de möjligheter regeringarna gavs att påverka loner och priser. Tveklöst speglar också konkurrenskraftspolitik en nytt ekonomisk-politiskt synsätt.

Under den tidiga efterkrigstiden anfördes en rad argument mot att Sverige skulle följa en vinstbaserad strategi för

¹ SOU 1987:3, s 112-113, Erixon [1987], s 45-51 och Sveriges Verkstadsförening [1988], s 2.

tillväxt, full sysselsättning, prisstabilitet och bytesbalans. Enligt *Rehn-Meidnermodellen* resulterar en sådan strategi i en inflationsspiral. Höga vinster skulle ge upphov till löneglidning och kompensatoriska lönekrav och slutligen till inflation. Kraven på löneåterhållsamhet sågs som ett uttryck för att stabiliseringspolitiken hade misslyckats. En stram finanspolitik skulle tillse att vinster och vinstandelar inte blev för höga. Inte ens en "ansvarskännande" fackföreningsrörelse skulle kunna förhindra inflation vid en lönebildning som trots allt utgår från företagets bärkraft och efterfrågan på arbetskraft för att öka vinsterna. I *Rehn-Meidnermodellen* är den solidariska lönepolitiken en viktig hörnsten. Denna politik skulle utsetta de olönsammaste företagen för en ytterligare lönsamhetspress som tvingade dem att lägga ner eller rationalisera. Strukturomvandling skulle således inte uppmuntras genom höga vinster i allmänhet utan genom de skillnader i lönsamhet mellan företag och branscher som den solidariska lönepolitiken gav upphov till.

Erik Lundberg var *Rehn-Meidnermodellens* mest prominente kritiker. Han betonade den betydelse vinsterna har både som finansieringskälla och som industriell drivkraft. Men även Lundberg var kritisk till en lönekostnads-lönsamhetsstrategi om än av andra skäl än Gösta Rehn och Rudolf Meidner. En sådan strategi riskerade lätt att ge upphov till *inlåsnings effekter*. På ineffektiva kapitalmarknader kommer vinster och företagssparande i hög grad att användas till investeringar i historiskt lönsamma företag och branscher. En väl fungerande kapitalmarknad skulle bli en kanaliserad betydande resurser till nya företag och produktområden. Problemet med kapitalinlåsnings är särskilt allvarligt när det interna sparandet är koncentrerat till de etablerade storföretagen.²

I *EFO-modellen* däremot framställdes självfinansiering som en väsentlig faktor för industriell tillväxt, se Edgren, Faxén och Odhner [1970]. Men *EFO-modellens*

konstruktörer slog samtidigt fast, att effekterna på först löneglidning och sedan kollektiva löneökningar skulle omintetgöra alla försök att långsiktigt öka vinstandelen. En konstant vinstandel blev inte bara en norm för lönebildningen i *EFO-modellen* utan också en beskrivning av den svenska arbetsmarknadens funktionssätt.

Det framfördes alltså flera argument mot en lönekostnads-lönsamhetsstrategi. Strategin ansågs antingen orealistisk (*EFO-modellen* och *Rehn-Meidnermodellen*) eller tvivelaktig ur näringspolitisk synvinkel (*Rehn-Meidnermodellen* och Lundberg). Under 1970-talet rekommenderade offentliga utredningar rörande den sjunkande investeringskvoten i svensk industri tidstypiskt nog ingen ökning av vinstandelen (Erixon [1987], s 22). Att de tidigare argumenten mot en lönekostnads-lönsamhetsstrategi sällan upprepats under 1980-talet är ett av många tecken på ett förändrat synsätt.

80-talsstrategin – en konventionell visdom?

Konkurrenskraftspolitiken under 1980-talet saknar inte bara förankring i den ekonomiska politiken och den ekonomisk-politiska debatten under den tidiga efterkrigstiden.³ Lönsamhet, löneskillnader och prisskillnader på "samma" marknader gavs också en perifer roll i den nationalekonomiska centralteorin och i den makroekonomiska litteraturen åtminstone fram till 1980-talet.

Enligt centralteorin kunde prisskillnader på marknader för homogena varor

² Lundberg [1985], s 19. Tendensen till inlåsnings effekter motverkas dock av företagens finansiella placeringar, diversifieringar och koncernbildningar.

³ Devalveringen 1949 var inte en följd av en aktiv konkurrenskraftspolitik – som framför allt 1982 års devalvering – utan av en passiv anpassning till punktet. Finansplaner och långtidsutredningar under efterkrigstiden innehöll få hänvisningar till lönsamhet och relativa lönekostnader fram till slutet av 1970-talet.

knappast bli långvariga. Visserligen formulerades under 1970-talet makromodeller där export och import bl.a. bestämdes av relativa priser. Det förklarades dock inte varför det förekommer prisskillnader mellan producenter från olika länder på samma världsmarknader. Enligt traditionell utrikeshandelsteori (teorin om faktorprisutjämning) tenderar löneskillnader att försvinna på sikt. I modeller av perfekta marknader har inte företagssparande någon särställning vid finansieringen av investeringar.⁴ Historisk vinst var en central variabel i 1930- och 1940-talens modeller av samhällsekonomin men fick en allt mindre framträdande roll när dessa modeller utvecklades under efterkrigstiden.⁵ Även i modeller av öppna ekonomier negligerades lönsamhetseffekter. I en vanlig lärobok i makroteori hävdas därför att devalveringar leder till en *minskad* nationalinkomst vid ett antagande om givna priser, se Branson [1979], s 332-336. Litteraturen kring Philipskurvan utgjorde ett undantag från regeln att ignorera vinster och lönsamhet. I denna litteratur uppmärksammades ofta lönsamhet vid bestämningen av nominella löner, helt i linje med Rehn-Meidnermodellen.

En viss omsvängning kan konstateras under 1980-talet.⁶ Den ekonomiska politiken har dock knappast inspirerats av dessa nya teoretiska ansatser. Tvärtom kan hävdas att det är politikernas ökade intresse för industrins lönsamhet som förklarar den nya teoretiska orienteringen.⁷ Politiken har således inte grundats på teori utan snarare på "konventionell visdom". Det *finns* emellertid argument för den i en del av den ekonomiska litteraturen, nämligen i industriekonomin, en empiriskt förankrad gren av nationalekonomin som inte fått den uppmärksamhet den förtjänar.⁸ Innan jag presenterar den skall jag dock först kommentera utrikeshandelsteorins behandling av sambandet mellan relativa kostnader och relativa priser.

Konkurrenskraftspolitiken i den ekonomiska litteraturen

Relativa kostnader och relativa priser

De senaste årens politik förlitar sig på sambandet mellan relativlöner, relativpriser och världsmarknadsandelar. Det finns verkligen ett empiriskt stöd för hypotesen att många världsmarknader tillåter betydande prisskillnader. Sådana skillnader har rentav påvisats för vissa varugrupper två till fem år efter en växelkursförändring, åtminstone för de största exportländerna (Herd [1987] och Gottfries [1988]). Det är dock svårt att hitta argument för att förändrade relativpriser även är förbundna med betydande förändringar i företagets marknadsandelar.

Prisskillnader kan enligt litteraturen uppkomma till följd av politiska handels hinder, transportkostnader, informations-

⁴ I viss 70-talslitteratur hänvisades dock till självfinansieringens betydelse p.g.a. skillnader i kostnader för att använda olika finansieringskällor, se Englund [1979], s 63-78.

⁵ Jacobsson [1976], Lybeck [1978], Klein [1983], s 20-22 och Erixon [1987], s 16-17.

⁶ Möjligheten av prisskillnader på samma marknad beaktas i utrikeshandelsteorin som kompletterats med teorin om monopolistisk konkurrens. Lönsamhetseffekter vid växelkursförändringar har också börjat diskuteras med utgångspunkt från lönsamhetsrelationen och resursoverföringen mellan den konkurrensutsatta och den skyddade sektorn (Goldstein & Khan [1985], s 1047-1048). I makroteorin har vinsterna hamnat i centrum igen genom intresset för reallönernas inflytande över investeringarna, se Malinvaud [1980], Sachs [1983] och Bruno [1984]. Tobins lönsamhetsmått Q (kapitalstockens marknadsvarde/kapitalstockens varde till återanskaffningspriser) har använts vid analyser av investeringar och tillväxt.

⁷ Den franske ekonomen Edmond Malinvaud hänvisar tom till detta nyväckta politiska intresse som den huvudsakliga inspirationskällan för sin bok *Profitability and Unemployment* [1980]. Svenska ekonomer hade dock tidigare bekymrat sig över lönsamhetsutvecklingen i industrin, förutom Erik Lundberg, se Lindbeck [1976].

⁸ Jag har utförligt beskrivit och kommenterat denna litteratur i andra sammanhang, se Erixon [1988a] och [1988b]. Presentationen här blir därför summarisk.

brist, långtidskontrakt och starka kundlojaliteter p g a konkurrensfördelar i form av tex leveranssäkerhet, service och kvalitet. De skulle alltså i grund och botten bero på produktdifferentiering och handelshinder. Prisskillnader inom en viss delmarknad kan knappast bli särskilt långvariga. Men det är även svårt att tro på att marknadsandelarna kan öka markant genom en prissänkning som ett resultat av sänkta lönekostnader på en viss delmarknad. Den positiva effekten motverkas av priskonkurrens från företag på andra delmarknader och av kapacitetsförändringar. Möjligen skulle det finnas ett relativt stabilt samband mellan relativa lönekostnader och relativa priser p g a tillämpningen av en rutinmässig påläggsprissättning. Det förutsätter dock att märkbara förändringar i relativ lönsamhet inom ett visst produktområde inte elimineras genom avgångar och inträden.

Det är ett dilemma för dem som sätter sin tilltro till möjligheten att öka Sveriges marknadsandelar genom sambandet mellan relativa lönekostnader och relativa priser att de måste acceptera antingen att efterfrågeeffekterna är små eller att företagen i konkurrentländerna inte vägleds av vinstmaximeringsprincipen. Resultaten från länderstudier av storleken på exportefterfrågans (negativa) priselasticitet har varit tvetydiga.⁹ Försämringen av bytesförhållandet motverkar dessutom de positiva efterfrågeeffekterna på bytesbalansen vid en sänkning av de relativa priserna.

Teorier om ett samband mellan lönekostnader och marknadsandelar som inte förutsätter prisskillnader på en viss marknad ska nu uppmärksammas. De förutsätter istället att låga lönekostnader ger konkurrensfördelar i form av hög lönsamhet. Enligt min mening utgör lönsamhetseffekten det starkaste argumentet för 1980-talets konkurrenskraftspolitik. Detta utesluter inte att det även kan finnas starka argument *mot* denna politik.

Företagsutslagning, nyetableringar och innovationer

Kostnadsfördelar kan användas som vapen i ett pris- och kvalitetskrig för att slå ut "marginella" företag med låg lönsamhet. I studier av USA har man funnit att exklusiv tillgång till teknologisk kunskap samt inläringseffekter är de främsta orsakerna till att vissa företag konkurrerar ut andra. Förfogandet över patent samt unik marknadskänedom kan medföra att några företag har lägre enhetskostnader än andra. Japan och de nya industriländerna har använt kostnadsfördelar för att öka sina andelar av "mogna" västmarknader sedan mitten av 1960-talet. Dessa fördelar har ofta bestått i låga lönekostnader per producerad enhet. Fallet Japan illustrerar emellertid att ökade marknadsandelar genom absoluta kostnadsfördelar inte utesluter att *utvecklingen* av de relativa lönekostnaderna är ogynnsam.

För många produkter finns stora kostnadsskillnader mellan företag och länder. I regel krävs det därför stora kostnadsänkningar för att eliminera konkurrenter eller öka motståndskraften vid hot om utslagning. I det perspektivet har konkurrenskraftspolitiken under 1980-talet varit rationell. Men de kostnadsfördelar som erhålles genom växelkurs- och inkomstpolitik är alltför kortsiktiga och osäkra för att erbjuda de svenska företagen ett effektivt bistånd i kampen om marknader. Industrins förnyelseförmåga stimuleras heller inte av en politik som låser in resurser i branscher där låga lönekostnader är nödvändiga för överlevnad. Låga reallöner i syfte att minska utslagningen av äldre produktionsenheter försvagar dessutom den genomsnittliga produktivitetstillväxten i industrin, se Wissén [1982].

Japans och de nya industriländernas intrång på västmarknaderna förklaras inte

⁹ Jämför Goldstein & Kahn [1985], s 1076-1097 med Horwitz [1988], s 23-25 och Hultén [1988], s 213-214.

bara av kostnadsfördelar. *Inträdeshindren* har under efterkrigstiden sänkts genom reducerade transport- och kommunikationskostnader samt genom borttagandet av olika politiska handelshinder. Det faktum att sänkningen av inträdeshindrena har varit ensidig har utgjort en viktig orsak till att länder som Sverige förlorat marknadsandelar i OECD-området. Språkliga och kulturella inträdeshinder utgör effektiva skydd för den japanska hemmamarknadsindustrin.

Ett lands marknadsandelar kan också öka genom ett livligt *nyföretagande*. Litteraturen om nyetableringar uppmärksammar bl a lönsamhetens betydelse. Oftast får här den historiska lönsamheten approximera den förväntade. Denna variabel ger i allmänhet ett *lågt* förklaringsvärde vid ekonometriska studier. Nyetableringar bestäms i första hand av de etablerade företagens möjligheter att dels anpassa sig till en förändrad efterfrågetillväxt, dels förhindra spridning av ny kunskap, av (andra) inträdeshinder samt av arbetslöshetsnivån. Trots dessa resultat är det svårt att förneka, att lönsamhet är av fundamental betydelse för nyföretagande och kapitalöverflyttningar.¹⁰ En politik som höjer den allmänna lönsamhetsnivån i den konkurrensutsatta sektorn är dock knappast att föredra framför en selektiv politik som ökar *småföretagens* lönsamhet och exportmöjligheter samt *skillnaderna* i lönsamhet mellan företag och branscher.

Historisk lönsamhet och internt sparrande betraktas i viss litteratur som betydelsefulla för företagens *investeringar*, speciellt i forskning och utveckling, och för deras *innovationsförmåga*. De flesta studier tyder dock på att teorierna bara är giltiga upp till en viss (ofta blygsam) storlek på företagen och bara i de FoU-intensiva branscher där de banbrytande innovationerna redan ägt rum, se Erixon [1988b], s 69-78 samt Acs och Audretsch [1988]. I dessa branscher krävs stora FoU-insatser för ytterligare uppfinningar och innovationer.

Sambandet mellan vinster och innovationer i FoU-intensiva branscher utgör det kanske starkaste stödet för den tredje vägens strategi. Detta särskilt mot bakgrund av att FoU-utgifternas andel av förädlingsvärdet i tillverkningsindustrin – om än inte de högteknologiska produktternas andel av exporten – är högre i Sverige än i de flesta andra OECD-länder (SIND 1987:3 och Ems & Öhman [1988], s 12). FoU-insatsernas andel av BNP och industrins förädlingsvärde ökade också betydligt mer i Sverige än i andra OECD-länder (inklusive Japan) fr o m början av 1960-talet till o m början av 1980-talet. Den exceptionella ökningen av den svenska FoU-andelen speglade dels en kraftig förskjutning av industristrukturen i riktning mot FoU-intensiva branscher (främst lakemedel, elektriska produkter och transportmedel exklusive fartyg), dels en anmärkningsvärd FoU-satsning i storföretagen.

Det finns dock andra orsaker till innovationer än höga vinster och hög historisk lönsamhet. Industriekonomen framhåller snarare den vetenskapliga utvecklingen, företagsledningens och arbetskraftens kompetens, hemmamarknadens storlek och karaktär samt konkurrensförhållandena som viktigaste drivkrafter bakom innovationer. Ur dessa perspektiv kan det rentav finnas skäl för ett negativt samband mellan lönsamhet å den ena sidan och innovationer och produktivitet å den andra (se också argumentet om inlåsnings effekter). Låg lönsamhet kan tvinga fram satsningar på nya produkter och produktionsteknologier samt ett effektivare utnyttjande av företagets resurser.

Ytterligare två argument för högre lönsamhet har redan berörts: industrins lönsamhet måste anpassas till avkastningen

¹⁰ Lönsamhetens betydelse för nyetableringar kan dessutom ha ökat under 1970- och 1980-talen. Informationsteknologin och förskjutningen av efterfrågan från industriprodukter till tjänster har troligtvis resulterat i sänkta inträdeshinder i näringslivet.

på finansiellt kapital och till lönsamhetsnivån i andra länder.

Förhållandet mellan industriell och finansiell lönsamhet

Argumentet att den industriella lönsamheten måste anpassas till den finansiella gäller egentligen inte konkurrenskraften. Stigande realräntor från slutet av 1970-talet har varit ett internationellt fenomen. En väsentlig fråga är emellertid i vilken utsträckning företagets investeringsbeslut verkligen påverkas av att den finansiella räntabiliteten är högre än den industriella. De stora företagets investeringsbeslut, särskilt i FoU-intensiva branscher där skuldsättningsgraden är låg, styrs förmodligen inte i första hand av relationen mellan (förväntad) industriell och finansiell räntabilitet. Investeringarna bestäms istället av ansträngningarna att antingen bevara och förstärka en viss marknadsposition eller att bryta in på nya marknader med ljusare vinstutsikter. Empiriska studier har visserligen visat att relativ lönsamhet haft en avgörande betydelse för investeringskvotens utveckling i svensk industri under efterkrigstiden (Södersten [1987], se också SOU 1984:7). Jämförelsen mellan industriell räntabilitet och realräntan ökar emellertid inte förklaringsvärdet jämfört med en investeringsekvation med *bara* avkastningen på industriellt kapital som lönsamhetsvariabel.¹¹

Ett starkare argument för högre lönsamhet och soliditet är att företagets "riskpremie" vid investeringar höjts under 1970- och 1980-talen pga ökad osäkerhet om växelkurser och framtida marknader. Men det är inte självklart att generella kostnadsänkningar är att föredra framför andra åtgärder för att höja den förväntade avkastningen. Ett deltagande i internationella valutasamarbeten för att minska risken för valutaförluster kan dessutom vara ett bättre alternativ än åtgärder för att höja lönsamheten.

Är den industriella lönsamheten given?

Utrymmet för lönsamhetsskillnader är begränsat enligt dem som menar att lönsamhetsnivån i en liten öppen ekonomi måste anpassas till nivån i andra länder, eventuellt efter hänsyn till skillnader i risk. Detta krav kan dessutom ha skärpts under efterkrigstiden genom sänkningen av handelshinder, genom de multinationella koncernernas framväxt och genom internationaliseringen av kapitalmarknaden.

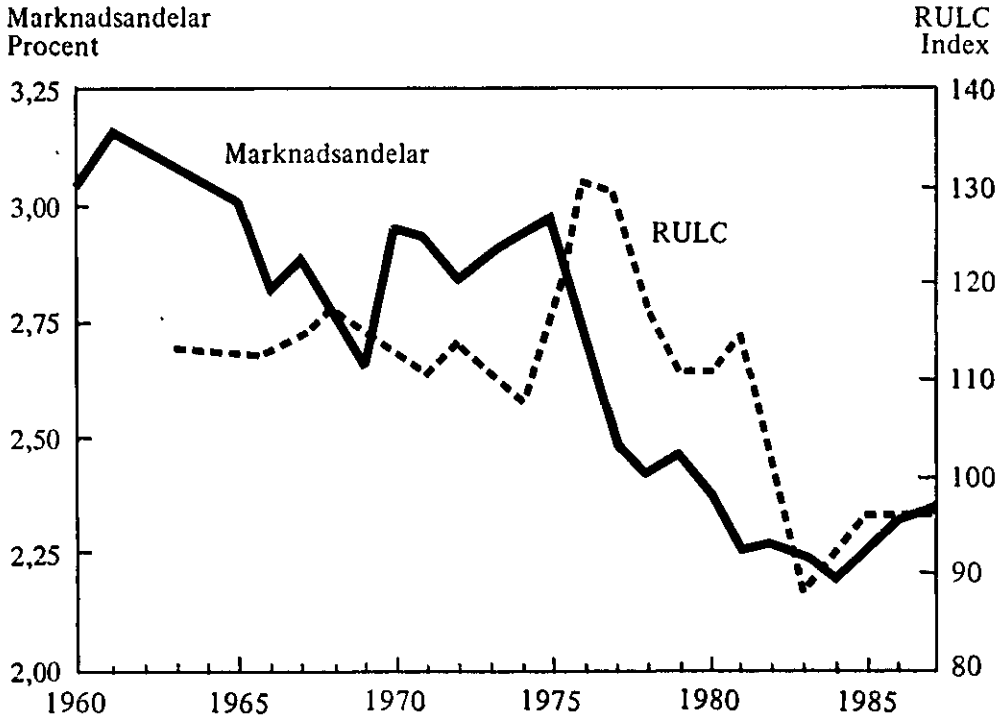
Branschstudier i olika länder har dock visat, att betydande lönsamhetsskillnader kvarstår både inom och mellan branscher över tiden. Det finns vidare inga belägg för att elimineringen av exceptionella lönsamhetsnivåer och anpassningen till "konkurrensmässiga" lönsamhetsnivåer har gått snabbare under 1970- och 1980-talen än under tidigare decennier.¹² Lönsamhetsskillnader verkar dessutom i högre grad förklaras av nationella faktorer än av bransch- och företagskaraktäristika, se Geroski och Jacquemin [1988].

Kapitalöverföringar inom internationella koncerner erbjuder det starkaste argumentet för lönsamhetsutjämning mel-

¹¹Regressioner genomfördes där tillväxten i kapitalstocken under perioden 1954-1985 i svensk tillverkningsindustri (bruttoinvesteringar i relation till byggnader och maskiner i löpande priser) bestämdes av kapacitetsutnyttjandet och av den reala industriella räntabiliteten (brutto före skatt) alternativt av förhållandet mellan real räntabilitet och realräntan (emissionsräntor för långfristiga statliga obligationslån). Beräkningarna baserades på första differenser av de olika tidsserierna och tvåstegsmetoden. Hänsyn togs till att effekterna på investeringarna kunde uppstå med en viss försening (ett år). När bara den industriella lönsamheten inkluderades (tillsammans med kapacitetsutnyttjandet) blev $R^2=0,23$ och samtliga t-värden mellan 1 och 2. Vid regressioner av den *relativa* avkastningen blev $R^2=0,04$ och t-värdena nära noll. (Parametervärdet för kapacitetsutnyttjandet blev lågt vid alla regressioner.)

¹²Odagiri & Yamawaki [1986], Mueller [1986] samt litteraturgenomgång i Erxson [1987]

Figur 1 Sveriges totala marknadsandelar (värde) i OECD-området och RULC i tillverkningsindustrin 1960-1987.

Källa: OECD.

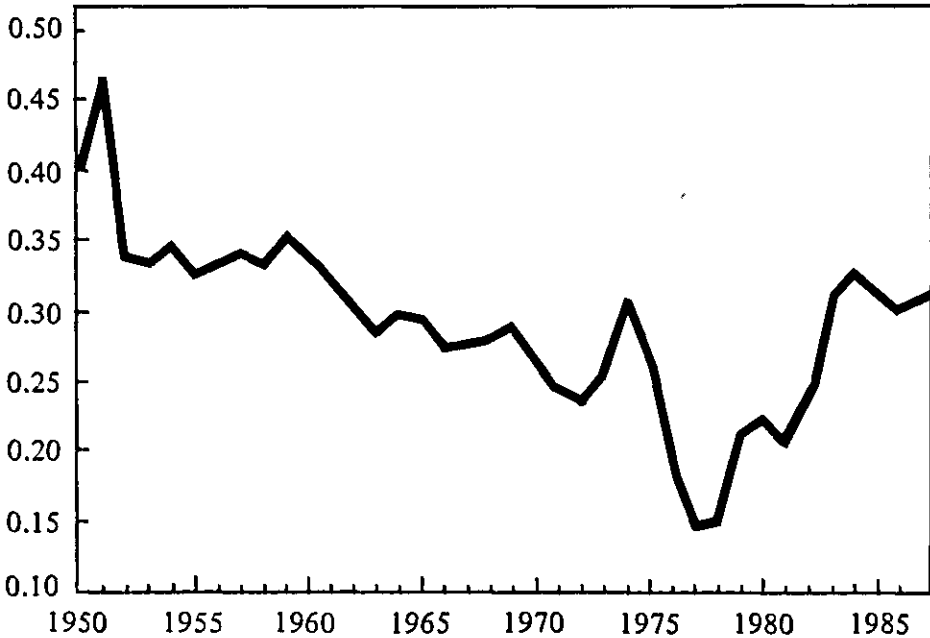
lan länder. Betydande (löne)kostnads- och lönsamhetsskillnader påverkar onekligen koncernernas beslut om produktionslokalisering. Studier av de svenska företagens direktinvesteringar i utlandet har dock snarare framhävt kommunikationskostnadernas än lönekostnadernas betydelse. Vidare poängteras betydelsen av "marknadsnärhet" vilket antyder ett komplementärt förhållande mellan utlandsproduktion och export, se Swedenborg [1982]. Det är dessutom troligt, att den något högre räntabiliteten på totalt kapital i de utländska koncerndelarna under 1980-talet beror på internttransaktioner och det faktum att FoU-utgifterna i huvudsak belastar de svenska moderbolagen, jämför SIND PM 1988:6 och Swedenborg, Johansson-Grahn och Kinnwall [1988].

Konkurrenskraftspolitikens effekter

Lönekostnader och vinster

Den svenska konkurrenskraftspolitik har hittills varit framgångsrik om ambitionen har varit att minska de relativa lönekostnaderna och höja vinstens andel av förädlingsvärdet. Den relativa lönekostnaden per producerad enhet (RULC) i svensk tillverkningsindustri har varit klart lägre under 1980-talet än under 1960- och 1970-talen – Figur 1. De förmånliga relativa lönekostnaderna under 1980-talet har åstadkommit genom växelkursförändringar. RULC hade ökat kraftigt om nominallöneutvecklingen varit utslagsgivande. (Produktivitetens utvecklingen i svensk industri har i stort sett följt den i utländsk industri.)

Figur 2 Vinstens andel av förädlingsvärdet i svensk tillverkningsindustri 1950-1987 (brutto).

Källa: Nationalräkenskaperna.

Figur 2 visar hur vinstens andel av förädlingsvärdet i svensk tillverkningsindustri utvecklats under perioden 1950-1987. Uppgången sedan 1982 har medfört att vinstandelen hamnat på en nivå jämförbar med den under 1950-talet. *Fluktuationerna* under den senaste femtonårsperioden är uppseendeväckande.

Dessa variationer är också anmärkningsvärda i ett internationellt perspektiv. Uppgången 1973-1974, den efterföljande nedgången 1975-1978 samt ökningen under 1980-talet har ingen motsvarighet i andra OECD-länder (OECD [1988a]).

Ökningen i den reala räntabiliteten på eget kapital för svenska industriföretag sedan 1982 har varit lika anslående, se Industridepartementet [1988], s 28. Definitions- och mätproblem försvårar internationella jämförelser. Uppgifter tyder dock på att den svenska uppgången i den reala räntabiliteten på *materiellt* kapital i nä-

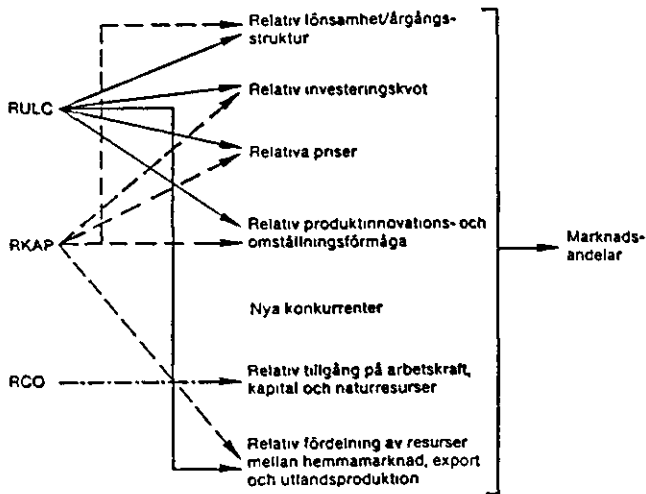
ringslivet (exklusive energisektorn) varit exceptionell (OECD [1988b]).

En studie av Sveriges marknadsandelar

Frågan är vilken betydelse denna löne- och vinstutveckling haft för Sveriges marknadsandelar. Den industriekonomiska litteraturen var den huvudsakliga inspirationskällan för min regressionsstudie av Sveriges andelar av världsimporten (exklusive bränslen) uttryckta i värdetermer under perioden 1967-1985.¹³ Min am-

¹³Ambitionen att belysa bytesbalans och konkurrenskraft motiverar att jag inte analyserar marknadsandelar i fasta priser. Det finns också en rad praktiska problem förbundna med fastprisberäkningar. – Tidsserierna över marknadsandelar har inte korrigerats för de regionala och produktmässiga struktureffekter som belyses genom den sk konstanta marknadsandelsmetoden. Ett av syftena med studien var just att mata inflytandet från de faktorer som bestämmer ett lands förmåga att ligga på "rätt" marknader.

Figur 3 Marknadsandelarnas bestämningsfaktorer.

RULC = Relativ lönekostnad per producerad enhet

RKAP = Relativt kapacitetsutnyttjande

RCO = Den offentliga sektorns relativa undanträngning av konkurrenssektorn

Anm. Alla beroendeförhållanden har inte beaktats i figuren av pedagogiska skäl.

bition var att analysera inflytandet inte bara från relativa lönekostnader utan också från andra relevanta faktorer.

Figur 1 ger en bild av Sveriges marknadsandelar (värde) i hela OECD-området under perioden 1960-1987. Dessa sjönk kraftigt under 1970-talets andra hälft. Förlorade marknadsandelar har inte återerövrats under 1980-talet trots en förmånlig utveckling i Sveriges relativa lönekostnader. Samma slutsats kan dras för marknadsandelarna i fasta priser trots en uppgång under perioden 1982-1984.¹⁴

Figur 3 beskriver den modell som användes vid studien. Modellen lägger särskild tonvikt vid tre ekonomisk-politiska parametrar, nämligen relativa lönekostnader och relativt efterfrågetryck i industrin samt den offentliga sektorns relativa expansion. Ökade lönekostnader antas leda till ökade marknadsandelar under det första året pga bytesförhållandet (höjda exportpriser till följd av påläggs-

prissättning ökar exportens värde) samt till minskade marknadsandelar efter ett till två år (sjunkande exportvolym pga pris- och lönsamhetseffekter).

Vid den empiriska studien uppskattades också inflytandet från de svenska företagens utlandsproduktion i förhållande till deras utlandsförsäljning, den relativa produktinnovationsförmågan (mätt med hjälp av internationell varumärkestatistik) samt konkurrenstrycket från Japan och nya industriländer. Konkurrensmåttet skulle spegla Japans och de nya industriländernas penetration av västmarknaderna pga sänkta inträdes hinder samt pris- och kvalitetskrig som inte påbörjats genom förändringar i dessa länders rela-

¹⁴ Finansplanen [1989], bilaga 1.1, s 21. Samma återgång till laget vid början av 1980-talet kännetecknar Sveriges marknadsandelar relativt de små vesteuropeiska länder som är jämförbara med Sverige.

tiva lönekostnader eller innovationsför- måga.

Intresset koncentrerades till Sveriges *totala* marknadsandelar i OECD-området, men jag genomförde även studier av marknadsandelarna för trävaruindustrin, massaindustrin, järn- och stålindustrin samt elektroindustrin. Dessa branscher svarar för en fjärdedel av Sveriges export. En rimlig hypotes är att såväl pris- som lönsamhetseffekten vid förändrade lönekostnader är störst i trävaruindustrin; förekomsten av låga inträdes hinder och många små produktionsenheter ökar benägenheten för priskonkurrens, nyetableringar och avgångar. Lönekostnadernas betydelse för företagets investeringar och utlandsproduktion är troligtvis störst i elektroindustrin som är både FoU-intensiv och dominerad av några stora multinationella företag. Både pris- och lönsamhetseffekterna antogs vara svagast i massa-, järn- och stålindustrin p g a hög kapitalintensitet och en förhållandevis enhetlig prissättning på världsmarknaden.

Resultaten av den statistiska analysen kan sammanfattas enligt följande. Tonvikten läggs på lönekostnadernas betydelse.

- Japans och de nya industriländernas exportpenetration, de svenska företagens ökade utlandsproduktion (av andra skäl än ökade lönekostnader) och den svenska offentliga sektorns snabba expansion tycks förklara över 70 procent av den negativa trenden i Sveriges totala marknadsandelar.
- Den negativa trenden för marknadsandelarna kan inte, vare sig totalt eller på branschnivå, förklaras av de relativa lönekostnadernas utveckling. Tvärtom borde löneutvecklingen, särskilt under 1980-talet, ha lett till kraftigt ökade marknadsandelar!
- Det (fördröjda) negativa sambandet mellan relativa lönekostnader och to-

tala svenska marknadsandelar är ej signifikant. Ett negativt tecken uppkom enbart p g a kostnadskrisens effekter på marknadsandelarna under perioden 1976-1978, jämför Hultén [1988].

- Låga relativa lönekostnader är gynnsamma för trävaruindustrins marknadsandelar och i viss mån även för elektroindustrins. Lönekostnadsstrategin har starkt bidragit till trävaruindustrins ökade marknadsandelar under 1980-talet. Däremot finns det tecken på att sänkta lönekostnader haft en *negativ* effekt på elektroindustrins marknadsandelar under 1980-talet.

Förlusterna av marknadsandelar för svensk industri under perioden 1976-1978 p g a kostnadskrisen är egentligen förvånande. Viktiga konkurrentländer och andra små västeuropeiska länder drabbades av en motsvarande kostnadskris men inte av några större förluster av marknadsandelar. En tänkbar förklaring till Sveriges andelsförluster är industrins årgångsstruktur. Sverige kan ha haft fler äldre produktionsenheter än andra länder vilket resulterade i en större utslagning av svenska produktionsenheter vid en internationell kostnads- och lönsamhetspress. Sambandet mellan svenska lönekostnader och Sveriges marknadsandelar under perioden 1976-1978 verkar ha uppstått genom en rad olyckliga omständigheter.

Trots detta är det ändå klart att inflytandet från den svenska kostnadskrisen på Sveriges marknadsandelar under 1970-talets andra hälft var mindre än vad den ekonomisk-politiska debatten gett ett intryck av. Ca 30 procent av de faktiska förlusterna under perioden 1976-1978 kan tillskrivas ökade relativa lönekostnader. Det finns viktigare förklaringar till Sveriges andelsförluster under andra hälften av 1970-talet. Denna slutsats stöds av det faktum, att Sverige *inte förlorade marknadsandelar i de ursprungliga EG-län-*

derna under denna period, ett faktum som inte kan tillskrivas gynnsamma strukturella förhållanden. Andelsförlusterna uppstod i Danmark, Storbritannien och EFTA-länderna. Handelsstatistiken tyder *inte* på att Japans och NIC-ländernas penetration av dessa länder under 1970-talets andra hälft var mer omfattande än av de ursprungliga EG-länderna. En trolig förklaring till Sveriges förluster av marknadsandelar i EFTA-området, där svensk industri har en stark ställning, är att handelspolitiska förändringar under 1970-talet ökat konkurrenstrycket från andra västländer, se Juth [1986].

Den tredje vägen och industrins omvandling

Min studie antyder, att lönekostnads-lönsamhetsstrategin försenat strukturomvandlingen av svensk industri. Sänkningen av de relativa lönekostnaderna har inte resulterat i en märkbar ökning av Sveriges totala marknadsandelar utan snarare till återtagna marknadsandelar i en lågteknologisk bransch som trävaruindustrin (bla genom att nedläggningshotade svenska anläggningar överlevt på bekostnad av utländska). Tendensen till förlorade marknadsandelar har också avbrutits under 1980-talet för svensk massaindustri vilket till viss del beror på lönekostnadernas utveckling. Den fallande kronkursen under 1980-talet har gett de lågteknologiska branscherna en särskild fördel genom att importen här svarar för en låg andel av produktionsvärdet. (Begreppet "teknologi" används här genomgående för att beskriva *produktens* och inte den använda processteknologins innehåll och ålder.) Kraftiga minskningar i relativa lönekostnader har däremot inte kunnat förhindra en fortsatt nedgång i elektroindustrins marknadsandelar, undantaget telekommunikationer. Elektroindustrins marknadsandelar hade ökat stadigt fram till mitten av 1970-talet, men

var vid 1980-talets mitt klart lägre än vid 1960-talets början.

Slutsatsen att svensk industri under 1980-talet upprätthållit och rentav förstärkt sina ställningar på traditionella exportmarknader men haft svårigheter att hävda sig på snabbväxande världsmarknader stöds av andra undersökningar. Enligt en bilaga till 1987 års långtidsutredning är det de traditionella, lågteknologiska exportbranschernas vinster av marknadsandelar som – tillsammans med maskin- och bilexporten – förklarar den relativt höga tillväxttakten i svensk industri under 1980-talets första hälft, LU 87, bilaga 19. I allmänhet har andelsvinsterna skett inom produktområden med lägre efterfrågetillväxt än OECD-genomsnittet (Horwitz [1986], s 13-14). Enligt en komponentuppdelning av Sveriges exportandelar förklaras hela förlusten i OECD-området under perioden 1980-1986 av en bristande anpassning till varumarknader med hög tillväxttakt och av en felaktig länderinriktning (Horwitz [1988], s 10). Svensk industri har konserverats under 1980-talet enligt en studie av olika industrisektors nettoexport under efterkrigstiden (Ohlsson & Vinell [1987]).

Det är ett känt faktum att svensk industri – och då särskilt exportindustrin – domineras av sina storföretag. Dessa företags verksamhet bygger i hög grad på innovationer från 1900-talets början eller ännu tidigare. Svensk exportindustri domineras idag av äldre storföretag med mogna huvudprodukter ur teknisk och marknadsmässig bemärkelse. Genom vinsternas betydelse för innovationer på denna utvecklingsnivå skulle den industriella förnyelseförmågan mycket väl ha kunnat främjas av den tredje vägens strategi.

En sådan positiv effekt på förnyelseförmågan tycks dock ha motverkats av att lönekostnads-lönsamhetsstrategin låst in resurser i mogna branscher och minskat pressen på företagen att introducera nya produkter och att träda in på dynamiska

marknader.¹⁵ Oberoende av politiken har också många svenska storföretag (bla de mest högteknologiska, Ericsson och ASEA) försökt att behärska mogna marknader snarare än att ge sig in på nya, mera riskabla, områden. Diversifieringsvägen under 1970-talet tycks ha ebbat ut under det efterföljande decenniet. Storföretagens förvärv av andra företag har återigen kommit att ske inom de traditionella kompetensområdena (SIND 1987:1, s 42). De höga vinsterna och den stärkta likviditeten har i hög grad utnyttjats för att, genom fusioner och intensifierad marknadsföring, befästa och förstärka oligopolsituationer på världsmarknaden.

De små- och medelstora företagen har inte gynnats nämnvärt av växelkurspolitiken under 1980-talet pga sin inriktning på hemmamarknaden. Det är lönsamheten i företag med över 200 anställda som ökat kraftigt under 1980-talet, inte lönsamheten i de mindre företagen.¹⁶ Inläsningseffekter kan dessutom ha försvårat de mindre företagens möjligheter att er hålla externt riskvilligt kapital under konjunkturuppgången 1982-1988. Visserligen har nyföretagandet ökat kraftigt under 1980-talet, men bristen på riskvilligt kapital verkar, tillsammans med bristen på industriellt kunnande, ha hämmat de mindre företagens expansion (SIND 1985:7 och SIND 1988:3). De nya företagens direkta bidrag till produktion och sysselsättning i Sverige, såväl i industri som i näringsliv, är fortfarande marginellt (Du Rietz [1985], s 179-185). Bl a genom efterfrågeförändringar och den nya tekniken ökade egenföretagandets andel av den totala sysselsättningen under 1970- och 1980-talen i många OECD-länder, se Blau [1987]. Under perioden 1982-1986 minskade denna andel i Sverige.

Det är naturligtvis svårt att ha någon precis uppfattning om hur industrin skulle ha utvecklats i en situation där kostnads- och vinstpressen på storföretagen varit större. Bilindustrins framgångar – som i hög grad förklarar andelsvinsterna för

bearbetade produkter vid 1980-talets början – kan bara delvis tillskrivas den ekonomisk-politiska strategin. Framgångarna för de tämligen mogna (medel-teknologiska), om än inte oligopolistiska, svenska personbilsproducenterna berodde i första hand på förändrade marknadsstrategier och produktionstekniska omläggningar i riktning mot ökad flexibilitet. Dessa förändringar hade utlöst av lönsamhetskrisen vid mitten av 1970-talet.

Några ekonomisk-politiska reflektioner inför 90-talet

Den ekonomiska politiken under 1980-talet har bidragit till att stärka Sveriges konkurrenskraft i defensiv bemärkelse. Den har förbättrat de stora exportföretagens ställning på mogna världsmarknader. Ett lands konkurrenskraft bestäms dock i första hand av förmågan till innovationer och omställning till marknader med hög tillväxttakt och gynnsamma bytesförhållanden, jämför Dahmén [1986], s 119. Inför framtiden krävs en industripolitisk strategi som ökar Sveriges engagemang på snabbväxande världsmarknader och som stimulerar framväxten av nya produkter och storföretag med anknytning till landets höga utvecklingsnivå. Införandet av en neutral företagsbeskattning (som i nuläget skulle gynna små- och medelstora företag), utbildningssatsningar

¹⁵Däremot verkar benagenheten att införa avancerad teknik i *produktionen* ha varit fortsatt hög i de svenska storföretagen, åtminstone fram till mitten av 1980-talet, se Carlsson [1988]. Pga låga loner i förhållande till räntor och priset på investeringsvaror har det funnits starka motiv under 1980-talet att ersätta realkapital med arbetskraft, jämför Erixon [1987], s 204-210.

¹⁶SCB [1987] och Sveriges Verkstadsförening [1988]. Se även Industridepartementet [1988], s 34-35. Att lönsamhetsuppgången var kraftigast för storföretagen framgår emellertid inte klart när de 15 största koncernernas lönsamhet i Sverige jämförs med lönsamheten för svensk industri, se SIND PM 1988.6.

för att höja arbetskraftens kvalitet och flexibilitet, en förbättrad privat och offentlig kapitalförsörjning av nya företag samt insatser för att minska inträdeshindren till snabbväxande marknader (exempelvis den japanska) utgör tänkbara inslag i en mer offensiv konkurrenskraftspolitik. Hårda miljökrav har under 1980-talet i viss mån ersatt höga löner i rollen som frampressare av nya produkter i svensk industri. Selektiva stöd till miljö- och energiteknisk industri kan påskynda den produktutveckling som drivits fram av den radikala svenska lagstiftningen. Starkare kopplingar i allmänhet mellan offentlig sektor och export måste uppstå under 1990-talet. Tjänsteexporten utgör en förvånande liten andel av den totala exporten, en andel som dessutom minskat under 1980-talet (SCB [1988]).

Denna artikel har behandlat frågan om 1980-talets ekonomiska politik varit önskvärd ur näringspolitisk synvinkel. Men artikeln väcker också en stabiliseringspolitisk frågeställning: Är politiken möjlig på sikt? En lönekostnads-lönsamhetsstrategi hotas av att viktiga konkurrentländer med svaga fackföreningar och hög arbetslöshet försöker expandera med samma strategi.¹⁷ Strategin undermineras också av de krafter den själv satt i rörelse. I en situation med höga vinster och brist på arbetskraft är det svårt att förhindra löneglidning och en inflatorisk lönekapplöpning. Den sedan 1982 högre inflationstakten i Sverige jämfört med andra länder och de löneglidnings- och kompensationspiraler som just nu kännetecknar svensk arbetsmarknad är tydliga biverkningar av en tillväxtstrategi baserad på låga växelkurser, se Schager [1988]. Vid en internationell konjunkturedgång kan denna utveckling på arbetsmarknaden leda till att en lönsamhetsboom övergår i en lönsamhetskris, precis som vid mitten av 1970-talet. En uppföljning av 1980-talets vinstledda tillväxtstrategi kommer sannolikt att kräva nya devalveringar.

Vinster och lönsamhet bör betraktas

som *restriktioner* för den ekonomiska politiken, inte som ekonomisk-politiska instrument för tillväxt. Sveriges stabiliserings- och industripolitiska problem har i hög grad uppkommit genom de kraftiga fluktuationerna i vinster, vinstandelar och lönsamhet under 1970- och 1980-talen. EFO-modellens målsättning om en stabil vinstandel förefaller vara en rimlig utgångspunkt inte bara för arbetsmarknadens parter utan också för den ekonomiska politiken. För att uppnå prisstabilitet vid full sysselsättning får inte den genomsnittliga vinstnivån tillåtas att bli för hög. Återigen belyses, att insikterna från den tidiga efterkrigstiden även nu kan berika den ekonomisk-politiska debatten.

Referenser

- Acs, Z J & Audretsch, D B, [1988], "Innovation in Large and Small Firms: An Empirical Analysis". *The American Economic Review*, Vol 78, No 4.
- Blau, D M, [1987], "A Time-Series Analysis of Self-Employment in the United States". *Journal of Political Economy*, Vol 95, No 3.
- Branson, W H, [1979], *Macroeconomic Theory and Policy*. Andra upplagan. Harper International Edition.
- Bruno, M, [1984], "Raw Materials, Profits and the Productivity Slowdown". *The Quarterly Journal of Economics*, Vol 98, No 1.
- Carlsson, B, [1988], "Specialisering och teknisk utveckling - Verkstadsindustrin i internationell jämförelse", i *Ledningens visioner - mål & medel*. Bratt Publishing, Stockholm.
- Dahmén, E, [1986], "Företagarverksamheten och den ekonomiska omvandlingen". *Ekonomiska Samsfundets Tidskrift*, Årg 39, Nr 3.
- Du Rietz, G, [1985], "Nyföretagandets roll för sysselsättningen", i *Arbetslöshetsfällan - Strukturproblem och utvecklingsmöjligheter i den svenska ekonomin*. SAF-förlaget, Stockholm.
- Edgren, G, Faxén, K O & Odhner, C E, [1970], *Lönebildning och samhällsekonomi*. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Eliasson, G & Södersten, J, [1981], "Business Taxation, Rates of Return and the Allocation Process", i *Business Taxation, Finance and Firm Behavior*. Industriens utredningsinstitut.

¹⁷Vid en fortsatt fixering vid relativa lönekostnader bör tonvikten laggas på *produktivtetskomponenten*. Det är oftast betydligt svårare att imitera produktivtetsfördelar än nominella löne- och växelkursfördelar. Exempelvis innebär en höjning av arbetskraftens kvalitet genom ett ökat systemkunnande en betydligt långvarigare konkurrensfördel för Sverige än inkomstpolitik och devalveringar.

- Englund, P, [1979], *Profits and Market Adjustment – A Study in the Dynamics of Production, Productivity and Rates of Return*. EFI, Handelshögskolan i Stockholm.
- Ems, E & Ohman, C, [1988], "Ar konkurrenskraften i fara?", i *Exportindustrins framtid*, SIND 1988:2.
- Erixon, L, [1987], *Profitability in Swedish Manufacturing – Trends and Explanations*. Swedish Institute for Social Research, Almqvist & Wiksell International.
- Erixon, L, [1988a], *Löner och konkurrenskraft – lönekostnadernas betydelse för Sveriges världsmarknadsandelar*. SIND PM 1988:5, Statens industriverk. Förkortad version i *Exportindustrins framtid*, SIND 1988:2.
- Erixon, L, [1988b], *Orsaker till företagskoncentration i utvecklade industriländer – en litteraturoversikt*. En expertrapport från Ågarutredningen, SOU 1988:38, bilaga 7.
- Finansplanen, [1989]. Bilaga 1 till budgetpropositionen.
- Geroski, P A & Jacquemin, A, [1988], "The Persistence of Profits: A European Comparison". *The Economic Journal*. Vol 98, No 391.
- Goldstein, M & Khan, M S, [1985], "Income and Price Effects in Foreign Trade", i Jones, RW & Kenen, PB, (red), *Handbook of International Economics*, Vol II, North-Holland, Amsterdam.
- Gottfries, N, [1988], "Market Shares and Pricing Behavior in the Tradeables Industry – An Examination of Swedish Manufacturing". *Seminar Paper no 412*. Institute for International Economic Studies.
- Herd, R, [1987], "Import and Export Price Equations for Manufactures". *Working Paper*, OECD Department of Economics and Statistics.
- Horwitz, E C, [1986], "Marknadsandelar för svensk export 1978-1984". *Arbetsrapport nr 15*, Kommerskollegium.
- Horwitz, E C, [1988], *Analys av exportutveckling – metoder och tillämpningar*. Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet.
- Hultén, S, [1988], *Vad bestämmer de svenska exportmarknadsandelarnas utveckling?* EFI, Handelshögskolan i Stockholm.
- Industridepartementet [1988], *Svensk industri och industripolitik*. Svenska Dagbladets Förlags AB, Stockholm.
- Jacobsson, L, [1976], "Econometric Model of Swedish Economy" i Waelbroeck, A, (red), *The Models of Project Link*. North-Holland, Amsterdam.
- Juth, P, [1986], "Konkurrensvikter för svensk export". *Arbetsrapport nr 14*, Kommerskollegium.
- Klein, L R, [1983], *Lectures in Econometrics*. Advanced Textbooks in Economics, Bliss och Intriligator (utgivare). North-Holland, Amsterdam.
- Lindbeck, A, [1976], "Dynamisk företagsamhet fortsätter hyggliga vinster". *Ekonomisk Debatt*, Årg 4, Nr 2.
- LU 87, bilaga 19, *Industriell fornyelse*. Statens industriverk.
- Lundberg, E, [1985], "The Rise and Fall of the Swedish Model". *The Journal of Economic Literature*, Vol 23, No 1.
- Lybeck, J, [1978], *Konjunkturer och svensk ekonomisk politik*. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Malinvaud, E, [1980], *Profitability and Unemployment*. Cambridge University Press.
- Mueller, D C, [1986], *Profits in the Long Run*. Cambridge University Press.
- Odagiri H & Yamawaki, H, [1986], "A Study of Company Profit-Rate Time Series – Japan and the United States". *International Journal of Industrial Organization*, Vol 4, No 4.
- OECD, [1988a], *Economic Outlook*. December.
- OECD, [1988b], *Historical Statistics, 1960-1986*.
- Ohlsson, L & Vinell, L, [1987], *Tillväxtens drivkrafter*. Sveriges industriförbund.
- Sachs, JD, [1983], "Wages, Profits and Macroeconomic Adjustment: A Comparative Study". *Brookings Papers on Economic Activity*, No 2.
- Schager, N H, [1988], "Den svenska löneökningstakten". *Ekonomisk Debatt*, Årg 16, Nr 8.
- SCB [1987], *Foretagen 1985*. Sveriges officiella statistik.
- SCB [1988], *Pressmeddelande 1988:210*.
- SIND 1985:7, *Konkursutredningen*. Statens industriverk.
- SIND 1987:1, *Lånad tillväxt i tjänstesektorn – Om företagsombildningar och industrinära tjänster*. Statens industriverk.
- SIND 1987:3, *Mikroelektronikanvändningen i svensk industri*. Statens industriverk.
- SIND 1988:3, *Risikkapitalet och de mindre företagen – Om venture kapitalmarknadens utveckling*. Statens industriverk.
- SIND PM 1988:6, *Storkoncernernas investeringar, finansiering och lönsamhet*. Statens industriverk.
- SOU 1984:7, *Näringslivets lönsamhet, investeringar och finansiering*. LU 84, bilaga 13.
- SOU 1987:3, *Huvudbetänkande*. LU 87.
- Sveriges verkstadsförening [1988], *Lönsamheten inom verkstadsindustrin 1987*.
- Swedenborg, B, [1982], *Svensk industri i utlandet – En analys av drivkrafter och effekter*. Expertrapport från Direktinvesteringskommittén, SOU:1982:27.
- Swedenborg, B, Johansson-Grahn, G & Kinnwall, M, [1988], *Den svenska industrins utlandsinvesteringar 1960-1986*. Industriens utredningsinstitut, Stockholm.
- Södersten, J, [1987], "Lönsamhet i svensk industri". *Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift*, Nr 2.
- Wissén, P, [1982], *Wages and Growth in an Open Economy*. EFI, Handelshögskolan i Stockholm.